

UDK 821.163.4.09Petrović Njegoš P. II

UDK 811.163.4'42

Izvorni naučni rad

Josip SILIĆ (Zagreb)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

DVIJE REKONSTRUKCIJE JEZIKA *GORSKOGA VIJENCA* PETRA PETROVIĆA NJEGOŠA

Ovdje će biti govora o trima interpretacijama jezika *Gorskoga vijenca* Petra Petrovića Njegoša: Popovićevoj (objavljenoj 1963), Marojevićvoj (objavljenoj 2005) i našoj (koja će uspostaviti odnos između jedne i druge te dati kritički osvrt i na jednu i na drugu.

Ključne riječi: *Njegoš, crnogorski jezik, Gorski vijenac*

Godine je 2005. u izdanju CID-a Podgorice izašlo kritičko izdanje *Gorskoga vijenca* s tekstologijom. Redakciju je, komentar i predgovor napisao Radmilo Marojević. U predgovoru (na 33 stranice kaže da je rekonstrukcija ortoepije jezika *Gorskoga vijenca* zasnovana na „novostokavskoj prozodiji“, tj. na prozodiji na kojoj je zasnovana i ortoepija srpskoga književnog jezika. (Time je iskazao svoj stav o pripadnosti crnogorskoga jezika srpskome jeziku. – Pokazat ćemo da je naš stav drukčiji.)

Prije svega, na jezik književnoga djela (kakav je *Gorski vijenac*) treba gledati kao na jezik književnosti, a ne kao na književni (standardni) jezik. Ako na nj (na jezik književnoga djela) gledamo tako, onda ga stavljamo u jedan od funkcionalnih stilova književnoga (standardnoga) jezika, koji podliježe vlastitoj normi. Ako je tako, ako podliježe vlastitoj normi, ako ne podliježe normi kojoj podliježu znanstveni (naučni), administrativno-poslovni i novinarsko-publicistički jezik, onda ima i vlastita pravila. Zašto je to tako? – To je tako zato što pripada jeziku kao sistemu, a ne jeziku kao standardu. Sve ono što se u njemu nalazi jest izbor mogućnosti koje mu pruža sistem. U tome izboru nema zabrane. Elementima se njegova izbora pristupa po načelu konjunkcije („i-i“), a ne po načelu disjunkcije („ili-ili“). Drugim riječima, njegovu se jeziku pristupa lingvistički, a ne sociolingvistički. Njime naime vladaju isključivo jezična, a ne i jezična i društvena pravila kakva

vladaju znanstvenim (naučnim), administrativno-poslovnim i novinarsko-publicističkim jezikom. (Riječ je ovdje, dakako, o funkcionalnim stilovima.) (I u razgovornome stilu književnoga (standardnoga) jezika ima specifične slobode izbora. Zato ga ovdje izostavljamo. – Još naime nismu načisto s time što razgovorni stil u biti jest.)

Kako pak mi (u skladu s teorijom E. Coseriu) uspostavljamo odgovarajuću vezu između sistema i govora, jezik književnoumjetničkoga djela ipak uključujemo u funkcionalne stilove standardnoga (književnoga) jezika. Podaci do kojih dolazi svojom slobodom izbora dobro dolaze drugim funkcionalnim stilovima. Posebno to vrijedi za leksik i njegove (stilske) figure.

Tako činimo i s jezikom *Gorskoga vijenca* Petra Petrovića Njegoša (dakako, i s jezikom ostalih njegovih djela). Specifičnosti su toga jezika i jezika znanstvenih (naučnih), administrativno-poslovnih, novinarsko-publicističkih i dr. djela crnogorskoga podneblja takve da ga (ih) moramo autonomizirati, tj. odvojiti i proglasiti čimbenicima posebnoga standardnog (književnog) jezika u okviru štokavskoga sistema.

Ono što je karakteristično za crnogorski jezik, i bilo i jest, to je jatovska jotacija. To potvrđuje i jezik *Gorskoga vijenca*. U njemu se **tje** ostvaruje kao **će** i **dje** kao **de**. Usp.: (1172) **učeraste**: *u glavu mu pamet učeraste*, (1001) *pođetinji: pođetinji čelo namršteno*. (Za **sje** > **še** i **zje** > **že** v. poslije.)

Budući da u vezi s time ima nesporazuma, reći ćemo o tome koju više. Nekoliko smo puta rekli da štokavski sistem ima 36 fonema (glasova). Posebno smo to naglasili govoreći o crnogorskome jeziku (usp.: *Crnogorski jezik – naučno-metodološke osnove standardizacije crnogorskoga jezika*, Podgorica, 2010).

Obično se kaže da crnogorski jezik ima dva fonema (glasa) više od hrvatskoga, srpskoga i bosanskoga (bošnjačkoga) jezika. Ne, i crnogorski jezik kao sistem, kao i hrvatski kao sistem, kao i srpski kao sistem i kao i bosanski (bošnjački) kao sistem, ima 36 fonema (glasova). (Pritom moramo reći to da se svaki sistem, pa onda i štokavski, mora shvaćati kao potencija (mogućnost).) Kad za sva četiri jezika (bosanski (bošnjački), crnogorski, hrvatski i srpski) kažemo da su sistemi (a jesu), onda mislimo na njih kao pripadnike zajedničkome sistemu – štokavskome. Pritom (prema De Saussureu i Coseriuu) razlikujemo sistem i govor. Sistemom vladaju lingvističke, a govorom sociolingvističke zakonitosti. To nas onda dovodi do toga da na jezik gledamo dvojako: kao na jezik sistem i kao na jezik standard (književni jezik). Spomenuta su nam četiri jezika kao sistemi jedno, a kao standardi (književni jezici) drugo. Kao sistemi su isti (pripadaju jednome te istome sistemu – štokavskome), a kao standardi (književni jezici) različiti. Kao standardni su (književni) jezici varijeteti štokavskoga sistema. Zato kažemo da sva četiri

(kao varijeteti štokavskoga sistema) imaju isti broj fonema (glasova) – 36 : 30 konsonantskih i 6 vokalskih (uključujući i vokalsko **ɾ**). Konsonantski se dijele na konsonante (suglasnike) i sonante (glasnike). Konsonanti se dalje dijele na tvrde i meke te na zvučne i nezvučne. Konsonanti su **b, c, č, ć, d, ž, ȝ, ȥ, f, g, h, k, p, s, š, t, z i ž**, a sonanti **m, n, ŋ, l, ĺ, r, v i ĵ**. (Ovdje moramo razlikovati foneme (glasove) od grafema (slova). Fonem (glas) **ž** ima grafem (slovo) **dž**, fonem **ȝ** – grafem (slovo) **đ**, fonem (glas) **ĺ** – grafem (slovo) **lj**, fonem **ŋ** – grafem (slovo) **nj** i fonem (glas) **ĵ** – grafem (slovo) **j**. Nezvučni su fonemi (glasovi) **c, č, ć, f, h, k, p, s, š i t**, a zvučni **b, d, ž, ȝ, ȥ, g, z i ž**.)

Svaki nezvučni fonem (glas) ima nasuprot sebi zvučni. Tako nezvučni **č** ima nasuprot sebi zvučni **ž**, nezvučni **ć** – **ȥ**, nezvučni **k** – zvučni **g**, nezvučni **p** – zvučni **b**, nezvučni **s** – zvučni **z**, nezvučni **š** – zvučni **ž** i nezvučni **t** – zvučni **d**. Kako vidimo, nezvučni **c, f i h** nemaju nasuprot sebi odgovarajuće zvučne (parnjake). – Ovdje moramo reći ovo: Svaki nezvučni fonem (glas) mora imati nasuprot sebi zvučni fonem (glas) i obrnuto. To zahtijeva sistem – u ovome slučaju štokavski sistem. Nezvučnost zahtijeva zvučnost i obrnuto. Nema nezvučnosti bez zvučnosti i obrnuto. Pritom treba imati na umu to da je sistem, rekli smo, potencija (mogućnost) koja se može, ali ne mora realizirati. Tako je s nezvučnim fonemima (glasovima) **c, f i h**. Kad bi bili realizirani, glasili bi **ȝ** (za nezvučni **c**), **ȥ** (za nezvučni **f**) i **ɾ** (za nezvučni **h**). Kad bi postojali uvjeti (potrebe), i nezvučni bi fonemi (glasovi) **c, f i h** imali nasuprot sebi zvučne foneme (glasove) **ȝ, ȥ i ɾ**. To potvrđuje njihov kontakt sa zvučnim fonemima. Usp.: *otac bi* (to znao) > [òtaȝbi] (to znao), *šef bi* (to znao) > [šěfȥbi] (to znao) i *Čeh bi* (to znao) > [čěyɾbi] (to znao). Morali smo to reći da bismo razumjeli ono o čemu ćemo govoriti malo poslije.

Konsonantski se (suglasnički) fonemi dalje dijele na tvrde i meke. Tvrđi su **č, ȝ, ž i š**. Meku su (nasuprot njima) **ć, ȥ, ž i š**.

U posljednje se vrijeme znade čuti da su fonemi (glasovi) **ž i š** u crnogorskome jeziku izmišljeni, i to iz političkih razloga. Ne, nisu izmišljeni, pogotovo ne iz političkih razloga. Oni su činjenice crnogorskoga jezika. Nalaze se i u lokalnim crnogorskim govorima. (Politiku stavljaju kao uzrok, pa i posljedicu, oni kojima stanje o kojemu je riječ ne odgovora. Fonemi su (glasovi) **ž i š** utvrđeni lingvistički, a ne politički. To ćemo pokazati sada.)

Fonemi su (glasovi) **ž i š** nastali jatovskom jotacijom, tj. kontaktom **z** i **s** sa **j** iz **je** kao rezultatom refleksa glasa jata. (To **je** u crnogorskome jeziku više nije refleks glasa jata. Zato se u njemu **j** ponaša kao i svako drugo **j** koje uvjetuje jotaciju.)

Takvom su jatovskom jotacijom nastali i fonemi (glasovi) **ȝ i ć** u primjerima tipa *đevojka* [ȝěvōika], *ded* [ȝěd], *videti* [vĩȝeti] i sl.; *čerati* [čěraɾi], *vrćeti* [vrćeti], *ćešiti* [čěšiti] i sl.

Meki zvučni fonem (glas) **ž** ima svoj nezvučni meki parnjak **š**. Isto tako meki nezvučni fonem (glas) **š** ima svoj meki zvučni parnjak **ž**. To im omogućava da se jedan drugome izravno suprotstave. Usp.: **ženica** [žènica] (prema *zjenica*) : *šenica* [šènica] (prema *sjenica*).

To im omogućava i da se po istorodnosti zvučnosti/nezvučnosti (zvučni sa svojim zvučnim i nezvučni sa svojim nezvučnim) jedan drugome suprotstave. Usp: **ženica** [žènica] (deminutiv od **žena**) / **ženica** [žènica] (prema *zjenica*) i **šenica** [šènica] (prema *pšenica*) / **šenica** [šènica] (prema *sjenica*).

Ta je njihova korelativnost (međuzavisnost) jedan od bitnih dokaza za njihovu fonologičnost.

Nakon toga možemo se zapitati: Zašto ostala tri standardna (književna) jezika (hrvatski, srpski, bosanski (bošnjački)) nemaju foneme (glasove) o kojima je riječ? Odgovor je: Zato što ne postoje uvjeti za njihovu pojavu. U spomenutim jezicima oni će, kao i dosad, biti potencijalni, a ne realni, kako je to u crnogorskome standardnom (književnom) jeziku.

Zvučni će pak fonemi (glasovi) **ž**, **š**, **γ** (prema nezvučnima **c**, **f** i **h**) i u njima i u crnogorskome standardnom (književnom) jeziku biti i dalje potencijalni.

I dalje, dakako, ostajemo pri tome da štokavski sistem ima 36 potencijalnih fonema (glasova). Od njih su hrvatski, srpski i bosanski (bošnjački) realizirali 31, a crnogorski 33. U svima su pak njima zvučni fonemi (glasovi) nezvučnih fonema (glasova) **c**, **f** i **h** i dalje potencijalni. Pitanje je hoće li oni ikad postati realni.

Podaci su realne fonologije (i morfonologije) unijeti u Pravopis crnogorskoga jezika. U azbučni su redoslijed fonema (glasova) unijeti i fonemi (glasovi) **ž** i **š** te njihove odgovarajuće potvrde. Uskoro će se unijeti i u odgovarajuće udžbenike osnovnoškolske, srednjoškolske i visokoškolske nastave crnogorskoga jezika. U skladu će se s time (na adekvatan način) opisati i povijest (historija) crnogorskoga jezika. Pokazat će se da je ona doista specifična i autonomna.

Samostalnost (autonomija) fonema (glasova) **ž** i **š** zahtijeva da se oni (u pismu) pojavlju svugdje gdje im je mjesto. Ta njihova samostalnost (autonomija) zahtijeva da se pojavljuju (kao **ž** i **š**) i u kontaktima **šč** i **žd**. **Grožde** bi trebalo pisati **grožde**, **lišće** – **lišće** itd. (Meki su fonemi (glasovi) u kontaktu s mekim.) Buduća će ortoepsko-ortografska norma crnogorskoga jezika o tome vjerojatno povesti računa.

Jedna je od oštrih kritika koje se upućuju na račun gramatike crnogorskoga jezika njezina „kroatizacija“. Kaže se da je gramatika crnogorskoga jezika kroatizirana. Oni koji to čine ne znaju (ili ne žele znati) da je gramatika svih standardnih (književnih) jezika o kojima je riječ ista. Ako je (štokavski)

sistem isti, onda je i njegova gramatika ista. (Jedan sistem može imati samo jednu gramatiku.) Treba ovdje reći da je gramatika opis jezičnoga sistema (u ovome slučaju štokavskoga). Sve je ono što se odnosi na štokavski kao sistem isto. To je (vidjeli smo) i fonologija, i morfonologija (morfonologija je iskorištavanje fonoloških razlika na morfološkom planu), i morfologija i sintaksa. Problem je u metodologiji pristupa gramatici. Za nju se može reći da je „kroatizirana“. Metodologija je pristupa gramatici crnogorskoga jezika slična metodologiji pristupa gramatici hrvatskoga jezika. Kažemo „slična“ jer se one (metodologija gramatike hrvatskoga jezika i metodologija gramatike crnogorskoga jezika) u mnogo čemu (ali ne i u gramatici) ne slažu. Svi koji se bavimo problematikom gramatike štokavskoga sistema moramo se osloboditi predrasude o njezinoj različitosti u standardnim (književnim) jezicima štokavskoga sistema, tj. u hrvatskome, srpskome, bosanskome (bošnjačkome) i crnogorskome. Za nju se može reći samo to da je različita u (i sinkronijskoj (sinhronijskoj) i dijakronijskoj (dijahronijskoj)) prilagodbi spomenutim jezicima.

Budući da u Crnoj Gori ima određen broj ljudi koji nisu navikli na tradicionalan jezik, autori su Pravopisa crnogorskoga jezika uveli dubletna rješenja, tj. rješenja koja podjednako zadovoljavaju i jedne i druge (i „tradicionaliste“ i „netradicionaliste“). To je dakle učinjeno po načelima konjunktivne norme, tj. po načelima norme „i-i“. Evo nekoliko primjera: *bazdjeti* / *bažđeti*, *bešednik* / *besjednik*, *bezošećajan* / *bezosjećajan*, *bezućešan* / *bezutješan*, *blijedeti* / *blijedjeti*, *brideti* / *bridjeti*, *čepkati* / *cjepkati*, *čukundēd* / *čukundjed*, *čerati* / *tjerati*, *češiti* / *tješiti*, *đed* / *djed*, *đeca* / *djeca*, *dolećeti* / *doletjeti*, *dvošed* / *dvosjed*, *đevojka* / *djevojka* itd.

Nema diskriminacije ni u vezi s pojavama koje nisu pravopisne naravi. Tako se uz oblik *objekat* navodi i oblik *objekt* (i njima slične), uz oblik *arhitekta* i oblik *arhitekt* (i njima slične), uz oblik *arhaizirati* i oblik *arhaizovati* (i njima slične), uz oblik *čovječiji* i oblik *čovječji* (i njima slične), uz oblik *mučitelj* i oblik *mučilac* (i njima slične), uz oblik *akcentuacioni* i oblik *akcentuacijski* (i njima slične), uz oblik *aktuelnost* i oblik *aktualnost* (i njima slične), uz oblik *vašljivac* i oblik *ušljivac* (i njima slične) itd.

U ijekavskim jezicima postoji pravilo refleksa glasa jata po kojemu svršeni glagoli sa strukturom **-jediti** prelaze u nesvršene sa strukturom **ije-dati**. U to pravilo crnogorski jezik uključuje i svršene glagole sa strukturom **-je(s//d)ti**. Tako svršeni glagol *nasjesti* [nàsjesti] postaje nesvršeni *nasijedati* [nasijèdati], svršeni *odsjesti* [òtsjesti] nesvršeni – *odsijedati* [otsijèdati] itd. Crnogorski se dakle jezik drži ijekavskoga pravila *je* [jě] > *ije* [ijè]. U drugim ijekavskim jezicima refleks **je** ostaje tu grafijski nepromijenjen. Kažemo „grafijski“ jer se fonijski razlikuje od refleksa *je* u svršenim glagolima. U

nesvršenim je glagolima dug. Usp.: *nasjesti* [nasj²esti] > *nasjedati* [nasj²edati], *odsjesti* [òtsj²esti] > *odsjedati* [òtsj²edati] itd.

Crnogorski se jezik razlikuje od drugih (ijekavskih) jezika i u glagoljskoj strukturi -**ijediti**. On i u glagolima sa strukturom -**povijediti** ima **ije**. Usp.: *ispovijediti* [ispovij²editi] (nesvršeni mu je oblik *ispovijedati* [ispovij²edati]), *propovijediti* [pripovij²editi] (nesvršeni mu je oblik *propovijedati* [pripovij²edati]) itd. U drugim ijekavskim jezicima *ispovijediti* glasi *ispovjediti*, *propovijediti* – *propovjediti*.

I oblici pridjeva *cvijetni* i *sniježni* pokazuju da su pravila refleksa glasa jata u crnogorskome jeziku ponešto drukčija od pravila refleksa glasa jata u drugim ijekavskim jezicima. Tome je razlog, između ostaloga, i „podloga“ iz koje su uzimani oblici s refleksima glasa jata. Ta se „podloga“ svakako razlikuje od „podloga“ drugih ijekavskih jezika.

Eto, nešto smo se duže zadržali na opisu crnogorskoga jezika. Učinili smo to zato što je bilo potrebno pokazati da crnogorski jezik ima sve ono što ga čini jezikom, i to posebnim, tj. različitim od ostalih jezika (hrvatskoga, srpskoga i bosanskoga (bošnjačkoga)) u okviru štokavskoga sistema. Tu različitost pokazuje i crnogorska književnosti, pa onda i Petar Petrović Njegoš kao predstavnik te književnosti. U vezi ćemo s time pokazati kako na tekst Gorskoga vijenca (na njegovu izvornost) gledaju Vladimir Popović i Radmilo Marojević, tj. kako ga rekonstruiraju. Pritom ćemo se kritički osvnuti na njihovo gledanje.

Marojević navodi genitiv množine na -**ā**, a Popović na -**ah**. (Iz onoga što Marojević kaže u vezi sa svojim postupkom (str. 37) izlazi da oblike na -**ah** smatra autentičnima.) Usp.: (1) Marojević: *Buhi vraga su sedam **biñiñiñā*** – Popović: *Viđi vraga su sedam **binjiñah***, (34) Marojević: *мало **рукā** - малена и снага*, Popović: *malo **rukah**, malena i snaga*, (597) Marojević: *од петнаест **хиљада Туракā*** - Popović: *od petnaest **hiljadah Turakah*** itd.

Postupak je isti i kad je riječ o genitivu množine na -**ī** Usp.: (242) (Marojević) *[c] страшном мишљу, **прсī** надутијех* – (Popović) *strašnot mišlju, **prsih** nadutijeh*, (414) (Marojević) *што се ради од толико **људī*** - (Popović) *što se radi od toliко **ljudih***, (898) (Marojević) *О хурије очи плаветнијех* - (Popović) *O hurije **očih** plavetnijeh* itd.

Razlika između Marojevića i Popovića ima i u rječotvornoj strukturi. Marojević, primjerice, piše: (408) *умимогред покрај хоће мини*, a Popović: *u **timogred** pokraj hodže mini*, Marojević: (2745) *На Шћепан-дан дође ми одива*, a Popović: *Na **Šćepandan** dođe mi odiva* itd.

Najviše razlika ima u ortografiji (pravopisu). Posebno se to vidi u bilježenju imperativnih konstrukcija. U tome je Marojević mnogo „slabiji“ od Popovića. Marojević piše: (429) *Хајд’те људи да што послујемо*, a Popović:

Хајте, људи, да што послујемо, Marojević: (1206) *a tu aga, brade ti Svečeve*, a Popović: *a ti aga, brade ti Svečeve*; Marojević: (2240) *Tu sve kneže na šalu okreћеш*, a Popović: *Ti sve, kneže, na šalu okreћeš*, Marojević: (2241) *Дану оче, оно ка умијеш*, a Popović: *Danu, oće, ono kâ umiješ*; Marojević: (2667) *Нешто си се замислио ћедо*, a Popović: *Nešto si se zamislio, ћedo*, itd.

Posebno se razlikuju u postavljanju odgovarajućih znakova na kraju rečenice. U vezi s time moramo reći da treba voditi računa o razlici između rečenice kao strukturne (gramatičke) i rečenice kao komunikacijske (obavijesne) jedinice. Rečenica se kao strukturna (gramatička) omeђuje strukturnom (gramatičkom), a rečenica kao komunikacijska (obavijesna) jedinica semantičkom (smisaonom) interpunkcijom. I jedan i drugi autor (i Marojević i Popović) rabe semantičku (smisaonu) interpunkciju. No u toj se uporabi međusobno znatno razlikuju. Popović, za razliku od Marojevića, rabi znakove koji su u skladu s karakterom rečenice. I tekst je činjenica jezika kao komunikacije. Zato mora odgovarati njezinim pravilima. Navodimo jedan primjer koji će pokazati odgovara li pravilima komunikacije:

Popović (888–895)

Malo ljudstvo, što si zaslijepilo?

Ne poznaješ čistog raja slasti

a baviš se s Bogom i s ljudima;

bez nadanja živiš i umireš,

krstu služiš, a Milošem živiš!

Krst je riječ jedna suhoparna,

Miloš baca u nesvijest ljude

al' u pjanstvo neko прећерано.

Marojević (888–895):

Мало људство, што си засл(јат)пило

не позајеш чистог раја сласти

а бориш се с Богом и с људима,

без надања живиш и умиреш,

крсту служиш а Милошем живиш -

крст је ријеч једна сухопарна,

Милош баца у несвијест људе

ал у пјанство неко прећерано.

U Popovićevu bi se tekstu moglo prigovoriti samo granici između *Krst je riječ jedna suhoparna* i *Miloš baca u nesvijest ljude*. U Marojevićevu se tekstu međutim može prigovoriti svim granicama.

Naglasak (i, općenito, prozodiju) treba uskladiti sa stopama, dakle onako kako to njima odgovara. (Moramo reći da takav suodnos metričke sheme i naglasaka u teoriji stiha još nije opisan.) Tako bi naglasak [ispòdnās] u (167) *svud ispod nas munje sijevaju* trebao glasiti [ispòdnas], naglasak [üzāsebe] u (1238) *svagda nosim rena uza sebe* [uzāsebe], naglasak [zàpotrebu] u (2084) *nit mi je knjiga za potrebu* [zapòtrebu] itd. Pritom treba voditi računa o tome da je naglasak crnogorskoga jezika za nastajanja Gorskoga vijenca, a i danas, specifičan. Njemu je odgovarao, i odgovara, primjerice, naglasak [čòvĭeka], a ne [čòvĕka]. Usp.: (617) *ka tirjanin na slaba čovjeka* [čòvĭeka]. Zato metodološki nije u redu kad se izjednačuje sa suvremenim novoštokavskim naglaskom (bilo kojega tipa).

Popović se i Marojević ne slažu ni u redukciji glasova. Popović je rabi, a Marojević ne rabi. Da redukcija međutim nije formalizam, pokazuje primjer s redukcijom slogotvornoga **ṛ**. Usp. Popović (210) *velikaši, trag im se utr'o* i (304) *i dabogda trag nam se zatr'o*. Marojević i jedan i drugi oblik piše bez reduktora: *u великаши, траг им се ympo* i *дабогда траг нам се zampo*. Time i jedan i drugi stih čini devetosložnim (a traži se desetosložni).

To je, čini nam se, u skladu s njegovim nebilježenjem reduktora (x') općenito. Usp., primjerice, (611) Popović: *nit' dogori, niti svjetlost gubi* – Marojević: *hum догори нити свјетлост губи*, (1832) Popović: *Drž' Alija, kurvino kopile* – Marojević: *Држ Алија курвино копиле*, (1842) Popović: *Bjež' Komnene, zadrti delijo* – Marojević: *Бјех Комнене, задрта делијо* itd. (O tome Marojević ne stavlja naglasak ondje gdje mu je mjesto već smo govorili.)

Njegoš rabi i nereducirani infinitiv (na **-ti**) i reducirani infinitiv (na **-t**). No reducirani infinitiv ne označava reduktorom. Usp.: (2012) *počeše se krvnički goniti* i (202) *jedan drugom vadit oči žive*.

U provedbi je sufiksa **-j-** Popović dosljedan. Tako oblik pridjeva *božji* nalazimo svugdje. Usp.: (2220) *Ko će sinko, božju volju znati* i (2221) *ko li božja prozreti čudesa*. Marojević u takvim oblicima pridjeva (*božji*) sufiks **-j-** i nastavak **-i** kontrahira, pa *božji* bilježi sa *božt*. (390) *бич сам божѣ ја сплетен за тебе*.

Smisao za tvorbu riječi Njegoš pokazuje i oblicima *Srpka* i *Srpkinja* koje rabi u Posveti. Usp.: (35) *Zna Dušana rodit Srpka, zna dojiti Obilića* i (37) *Gle, Srpkinje sada rađu; blagorodstvom srpstvo diše!* To pokazuje (može biti i intuitivno) znanje o tvorbi oblika ženskoga spola od oblika muškoga spola sufiksom **-k-** (*Srpka*) i sufiksom **-kinj-** (*Srpkinja*). I jedan se i drugi oblik može tvoriti i od oblika muškoga spola *Srbīn* i od oblika muškoga spola *Srb*. I jedan i drugi oblik ima Gorski vijenac: (488) *da je bješe Srbīn ugrabio* i (1830) *Srb i Turčin se slažu se nigda*.

Njegoš je uobičajena pravila tvorbe glagolskih oblika znao „poremetiti“. To pokazuje, primjerice, oblik (113) **vidijesimo** (u njih danas ovde **vidijesimo**). On u glagolu **vidjeti** (u njega inače *viđeti*) jekavski refleks **je** ijekavizira - vjerovatno zato da bi dobio odgovarajući broj slogova. U takav tip individualne tvorbe idu i oblici (1145) **vojvoda**. *Sobijevski*, **vojvoda** *savojski* i (1144) **vojevoda**: *Leopoldov hrabri vojevoda*. Očito je i to broja slogova radi.

U Njegoševu se jeziku miješaju analitičke padežne konstrukcije (bez padežnih nastavaka) s flektivnim padežnim konstrukcijama (s padežnim nastavcima). Usp.: (64) *već je u krv ona preкупata*, (145) *na Lovćen sam vazda ljetovao*, (2215) *aljinah je na nebesa dosta* i dr.

Ima dosta toga i u Njegoševu jeziku za što bismo mogli reći da su to osobine njegova lokalnoga govora. Takvi su i oblici glagola tipa **rekā** ((1380) *i rekā bih, eto ga niz polje*). Takvim se oblicima Njegoš uključuje u dalmatinskoprivorski govor. Evo još nekoliko primjera: (1248) *Pa sam stoga na kraj i utekā*, (1274) *pa sam s njom bježā glavom po svijetu*, (1376) *no sam svu noć kao zaklan spavā*, (1431) *Ja nijesam ni poznā nikoga*, (1975) *Gledā sam ga đe skače s momcima*, (2264) *Penjā sam se na Sveštenu goru* itd. Da Njegoš rabi i odgovarajuće oblike na **-ao**, pokazuju primjeri (480) **iskazao** (*Nijesam vi sve još iskazao*), (826) **ismijao** (*Kako sam se sinoć ismijao*) i dr. Da takav njegov izbor može biti izazvan brojem slogova (stih), to ne poriče našu tvrdnju. U prilog našoj tvrdnji govori i oblik (183) **žā** koji nije glagolski (*a žā mi je fišek oštetiti*).

Tekst je *Gorskoga vijenca* i u formalnome i u sadržajnome smislu sličan tekstu usmene književnosti. Posebno se to može vidjeti u njegovim mudroslovnim dionicama, kojih ima napretek. U njima ima i gotovih izreka koje podsjećaju na poslovice. Usp.: (137) *U dobru je lako dobro biti*; (138) *na mucu se poznaju junaci*; (608) *Blago tome ko do vijek živi*; (609) *imao se rašta i roditi*; (1155) *Kome zakon leži u topuzu*, (1156) *tragovi mu smrde nečovještvom*, (2703) *ko će bolje široko mu polje* i dr.

Eto, iznijeli smo nešto što smatramo karakterističnim za jezik *Gorskoga vijenca* Petra Petrovića Njegoša. No to sigurno nije sve. Daljnjim bi se proćavanjem moglo doći do mnogo više i (vjerujemo) mnogo boljih rezultata. Neka ovo posluži kao poticaj za takva proućavanja.

Josip SILIĆ

ON TWO INTERPRETATIONS OF THE LANGUAGE OF *THE MOUNTAIN WREATH* BY PETAR PETROVIĆ NJEKOŠ

The author of the paper discusses two, i.e. three interpretations of the language of *The Mountain Wreath* by Petar Petrović Njegoš: the one by Popović (published in 1963), Marojević (published in 2005) and ours (establishing a relationship between the two and providing a critical review of both of them).

Key words: *Petar Petrović Njegoš, language of The Mountain Wreath*